

Орест Мазур

ГАЛИЦЬКИЙ ПОЛІТИКУМ НАПЕРЕДОДНІ ЛИСТОПАДОВОГО ЧИНУ

Охарактеризовано суспільно-політичну ситуацію в Галичині напередодні Листопадового зриву 1918 р., проаналізовано внутрішні та зовнішні чинники, що сприяли формуванню державності на західноукраїнських землях, визначено ставлення українських та польських політичних партій до ідеї розпаду Австро-Угорської імперії.

Ключові слова: ЗУНР, політичні партії, УНРада, Польська Ліквідаційна Комісія.

Новий період визвольних змагань українців почався від гетьманського перевороту в квітні 1918 р. Галицький політикум сприйняв його неоднозначно. Українська парламентарна репрезентація (УПР) сприйняла цю подію пасивно.

Зате секретар Української парламентарної репрезентації, член Української Національної Демократичної Партії (УНДП), головний редактор часопису “Українське Слово” Л. Цегельський, проводив завзяту кампанію за гетьмана П. Скоропадського. Ця кампанія, з одного боку, була спрямована проти Центральної Ради, а з другого – проти “Діла” (орган Народного Комітету), яке під редакцією М. Лозинського від часу гетьманського перевороту до кінця червня 1918 р. стояло на рішучій позиції на підтримку Ради, проти гетьмана і німців¹.

Народний Комітет УНДП на засіданні 11 травня 1918 р. заявив рішучий протест щодо державного перевороту в Києві. На початку липня 1918 р. відповідальним редактором “Діла” став В. Панейко, і позиція часопису щодо Гетьманату змінилася на його користь. У галицькому українському суспільстві ставлення до гетьманського уряду розділилися. Загалом в українському політикумі в той час як і у ставленні до майбутнього Галичини, так і до гетьманщини, відчувалася певна пасивність. М. Лозинський про цей момент писав: “Нехай інші перебудовують світ, нехай інші будують Україну, – ми заслабі, щоб зважитися на рішення цих справ. Коли б тільки оборонити наш рідний куток перед польськими претензіями, на більше нас не стати”².

Тим часом, власне, для досягнення цієї мети треба було з якнайбільшою активністю виступити в загальноукраїнській та міжнародній політиці. Однак УПР через свою заангажованість в австрійську політику, нездатна була виконати ці нові завдання.

Поляки, довідавшись у травні 1918 р. про таємний протокол між Українською народною республікою УНР і Австро-Угорщиною про поділ Галичини на українську та польську частину, злучивши першу з Буковиною в один Український корон-

ний край, задіяли всі сили, щоб не допустити до його здійснення. Таємний договір від 8 лютого 1918 р., незважаючи на протести посла Української держави у Відні В. Липинського і самого гетьмана П. Скоропадського, був анульований 7 серпня 1918 р. новим урядом М. Гуссарека, якого рішуче підтримало Польське Коло.

У другій половині 1918 р. Австро-Угорщина загалом, а західноукраїнські землі зокрема, переживали важку економічну та політичну кризи. Намісник Галичини К. Гуйн у липні 1918 р. попереджав уряд про сильний розклад монархії впродовж останніх місяців, а екс-міністр закордонних справ О. Чернін визнав, що “годинник Австро-Угорщини зупинився, скінчився його завід”³.

Керівництво багатьох політичних партій та організацій, в тому числі й українських, вбачали вихід з такого критичного становища у ліквідації монархії, надання поневоленим права самовизначення. 3 червня 1918 р. українці розпочали підготовку до взяття влади в краю. Про цю справу знали: Ю. Романчук, Є. Петрушевич, С. Смаль-Стоцький, С. Голубович, митрополит А. Шептицький, о. Т. Войнаровський, о. Т. Лежогубський, а також архикнязь Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний). Підготовкою цієї акції займався поручник австрійської армії П. Бубела разом із сотниками Л. Огоновським і Д. Вітовським та підхорунжим Д. Палієвим⁴.

У серпні 1918 р. у Львові провідні українські діячі – Л. Бачинський, С. Баран, В. Панейко, І. Кивелюк, Л. Цегельський та інші на нараді, що проходила у приміщенні товариства “Просвіта”, обговорювали конкретні шляхи створення відповідних політичних і військових організацій для підготовки до переобрання влади від австрійської адміністрації. Однак тут йшлося не про революційне захоплення влади. Учасники засідання, обмінявшись думками, все ще сподівалися на справедливе повернення австро-угорським урядом території українцям. Висловлювалися навіть пропозиції, щоб при необхідності самочинно захопити державну владу⁵. Цю думку, у випадку виникнення такої можливості, підтримали не всі учасники наради. Є. Петрушевич, наприклад, вихований на традиціях австрійського парламентаризму, дотримуючись законів, запевняв австрійську владу про вірність українського народу інтересам держави, а українські політики ніколи не прагнули закликати народ до революції. “Зірка Габсбурзької монархії все ще світить ясно,” – заявляв він⁶.

Незважаючи на те, що деяка частина українського політичного проводу бачила ті великі зміни, що відбувалися у країні та світі, однак до рішучих змін не була готовою. Тим більше, що внутрішня політика австрійської влади, з приходом на пост прем’єр-міністра М. Гуссарека, знову повернулася до реалізації польської державницької ідеї. На зустрічі з Є. Петрушевичем він недвозначно висловився проти поділу Галичини. На тих же переговорах з УПР М. Гуссарек пообіцяв галичанам національну курію в сеймі, українську секцію у Шкільній раді та заснування українського університету. Водночас міністр закордонних справ С. Буріан знову розпочав переговори з Німеччиною з метою “прихилити її до австро-польського рішення”, тобто приєднання цілої Галичини до Польщі.

У вересні 1918 р. міжнародна ситуація для Центральних держав критично загострилася. Австро-Угорщина 14 вересня 1918 р., а згодом і Німеччина звернулися до президента США В. Вільсона з пропозиціями укласти мирну угоду на основі відомих його заяв, датованих від 8 січня, 12 лютим і 27 вересня 1918 р.

У цих заявах окремі пункти стосувалися безпосередньо Австро-Угорщини, зокрема, щодо надання автономії народам монархії та про утворення незалежної Польської держави на землях з незаперечною польською більшістю. Тому австрійський уряд хотів погодити існування Австро-Угорщини з тими пунктами методом утворення коаліційного уряду зі всіх національних груп, представники яких у цьому уряді підтримають подальше буття імперії. Цей план М. Гуссарека стосувався тільки Австрії, Угорщина ще мала сама вирішувати своє становище⁷. Щодо Польщі, то за наміром прем'єр-міністра вона зі всіма об'єднаними польськими землями мала утворити державу, злучену реальною унією з Австро-Угорщиною, яка в такому випадку готова була відступити їй цілу Галичину.

Український політикум, зрозумівши, що австрійська влада насамперед прагне вирішити польську проблему, щораз наполегливіше ставив питання про національне самовизначення Галичини і приєднання її до Української держави. Адже саме на початку жовтня 1918 р. у віденському парламенті велися бурхливі дискусії щодо політичної перебудови імперії.

Голова Української парламентарної репрезентації Є. Петрушевич, виступаючи у дискусіях на засіданні 4 жовтня, обстоював думку про перетворення Австро-Угорщини на союз народів. Обурений пропольською орієнтацією австрійського уряду, Є. Петрушевич відкинув геть, вихований роками парламентський етикет і толерантність і назвав Австрію „ганьбою для Європи”, „тюрмою, в якій народи терплять страшні муки”⁸.

Заяву Є. Петрушевича через п'ять днів повторив К. Левицький, додавши, що коли Австрія не хоче або не може провести поділ Галичини, то шлях українців “не веде до Варшави, але до Києва. Коли нас проти нашої волі хочуть прилучити до Польської держави, заявляємо, що те насильство може бути зроблене по наших трупах”⁹.

Останнім з українських представників мав промову 11 жовтня посол С. Вітик, який менше дипломатично, ніж його колеги, заявив, що в країні далі “панують середньовічні феодалі”, і така держава не може існувати. Тому українці “вибрали шлях, який веде до з'єднаної вільної України”. Завершив свій виступ словами: “Вільна і незалежна Україна належить нам як вільному народові”¹⁰.

Такі наполегливі заяви свідчили про те, що ідея державності та соборності України набирали більшої сили і ставали вимогливішими серед українських політиків.

Поляки, спостерігаючи внутрішній розлад Австро-Угорщини, активно готувалися до захоплення влади у Галичині. Тим більше поразка Центральних держав була очевидною. 8 жовтня 1918 р. Регентська рада у Варшаві видала маніфест до польського народу, де проголосила незалежність Польської держави, яка охопила би всі польські землі, з доступом до моря, економічною та політичною самостійністю, територіальною цілістю, гарантованою міжнародними договорами. Рада створила коаліційний уряд, до якого увійшли ендеки, що не запламували себе співпрацею з австро-німецькою окупаційною владою, мали великий вплив у краю і представники партій чи окремих груп, зв'язаних з Ю. Пілсудським.

Без сумніву, що під “всіма польськими землями” у маніфесті йшлося про землі історичної Польщі та в будь-якому випадку про ті західноукраїнські землі, які дійсно знаходилися під польським пануванням – Галичина і Холмщина. Зрештою,

поляки самі розвіяли всілякі сумніви, заявивши, що вони не думають замикатися тільки у своїх етнографічних границях.

Передбачаючи занепад Австро-Угорщини, українці побоювалися, аби вона в останні дні свого існування не приєднала Галичини до Польщі. Тому 10 жовтня 1918 р. у Відні відбулася нарада УПР за участю митрополита А. Шептицького і міністра охорони здоров'я І. Горбачевського. На пропозицію посла Є. Левицького про скликання "національної конституанти" було вирішено скликати у Львові 10 жовтня 1918 р. з'їзд мужів довір'я з усіх українських земель Австро-Угорщини і утворити Українську Національну Раду (УНРаду), яка б від імені українського народу здійснила би, навіть всупереч діям австрійської влади, право самовизначення. До УНРади входили українські послы обох палат австрійського парламенту, галицького і буковинського сеймів, по три представники від політичних партій, єпископи. Із закарпатськими українцями через дії угорського уряду важко було встановити зв'язок¹¹.

Народний Комітет УНДП на засіданні 12 жовтня схвалив рішення УПР про утворення УНРади, а І. Кивелюк запропонував тут же прийняти заяву про об'єднання західноукраїнських земель з Україною¹².

Рішення Української парламентарної репрезентації про скликання 19 жовтня з'їзду представників українських земель Австро-Угорщини та утворення УНРади підтримала на своєму засіданні 15 жовтня 1918 р. Головна рада галицьких, буковинських і угорських українців у Києві. Вона висловила рішучий протест проти приєднання південно-західних українських земель Польщі, домагалася об'єднання всіх українських земель в одну суверенну державу¹³.

Внутрішня політична ситуація в країні змусила цесаря Карла І провести 12 жовтня 1918 р. зустріч з провідниками парламентарних клубів з метою з'ясування їхньої думки про політичне становище. Представники Польського Кола від імені всієї Галичини повідомили, що вони відходять від Австрії до об'єднаної та незалежної Польщі¹⁴. Українські послы Є. Петрушевич та Є. Левицький заявили про "гаряче бажання всіх українців, щоб утворити самостійну Українську державу, зокрема зі Східної Галичини, Північної Буковини та північно-західної Угорщини"¹⁵.

Така не зовсім чітка заява, очевидно, пояснювалася тим, що згадані послы конкретно домагалися утворення Української держави в межах Австрії, згідно з наведеними заявами вище від імені УПР у парламенті. Таку позицію послів підтвердив К. Левицький: "Цесарська аудієнція не вдоволила нас, бо цесар Карл не заявився за поділ Галичини"¹⁶.

Внутрішня ситуація, поразка на італійському фронті, невдачі на міжнародній арені щодо мирних переговорів змусили австро-угорський уряд шукати порятунку. Щоб не допустити до подальшого розпаду монархії, цесар Карл І рішився на перебудову Австрії у союзну державу, до якої входили б окремі національні держави: німецько-австрійська, чеська, південно-слов'янська та українська. Таким чином він сподівався задовільнити вимоги В. Вільсона про автономію народів Австро-Угорщини і спробувати якимось зберегти імперію. 16 жовтня 1918 р. Карл І видав маніфест "До моїх вірних австрійських народів!". Цесар звертався до "своїх народів", які самовизначаються і утворюють держави, щоб вони діяли через свої національні ради, утворені з послів до австрійського парламенту. Це означало,

що домагатися автономії в австрійській державі, а не державного самовизначення, можна було тільки легальними діями саме через ті ради. Маніфест закінчувався словами сподівання: “Нехай наша вітчизна, скріплена згодою народів, які в ній живуть, вийде з воєнної хуртовини як союз вільних народів”¹⁷.

Цісарський маніфест не торкнувся інтегральності Угорщини. Це було своєрідним застереженням: “Українці, забудьте про Закарпаття.” А щодо поляків, то “з’єднання польських областей Австрії з Польською державою цим ніяк не пересуджується”¹⁸, тобто перегляду не підлягало.

Зрозуміло, що маніфест не відповідав духові попередніх заяв УПР. Він вимагав від українців зректися національно-державної єдності, залишитися у залежності від центрального уряду і в межах зруйнованої війною держави. Українці наголошували, що вони зважилися б взяти на себе ті важкі наслідки тільки при умові, коли б за цей акт австрійська держава негайно і назавжди реальними гарантіями поклала край польському верховенству над українськими областями Холмщини і Галичини. “Тільки під цією умовою і ніякою іншою, – підкреслювало “Діло”, – під умовою повного забезпечення західних окраїн української землі перед напором колонізації, наше покоління могло би надіятися, що будучі покоління зрозуміли би і виправдали би рішення нашої нинішньої політики”¹⁹.

Через три дні після проголошення маніфесту прем’єр-міністр М. Гуссарек попереджував парламентських послів і населення країни щодо неправильного тлумачення його змісту – як права на державне самовизначення. Однак заява про єдність імперії як життєву необхідність для окремих державних організмів нікого вже не могла переконати²⁰. Монархія розвалювалася.

Галицько-буковинський політичний провід також тримав курс на визволення своїх земель. На запрошення УПР 18 жовтня 1918 р. до Львова прибули члени обох палат австрійського парламенту, галицького і буковинського сеймів, українські галицькі єпископи та по троє представників від українських політичних партій. Присутні були також відпоручники студентства. Закарпатські українці прислали письмове повідомлення про об’єднання краю з Галичиною і входження до складу Української держави²¹.

Згідно з проектом, УПР уконституювалася як УНРада, тобто найвища верховна влада Західноукраїнської держави та її перший парламент. Прийнято статут УНРади з обов’язковим правом виконати від імені українського народу Австро-Угорської монархії його право на самовизначення, для чого вживати всі заходи представницького, законодавчого й адміністративного характеру²². Цей рішучий революційний крок поставив австрійський уряд перед фактом. Отже утворилася держава з територією майже 75 тис. км², населенням близько 6,5 млн осіб, більшість якого становили українці²³.

До складу УНРади було обрано представників усіх соціальних груп населення (вчених, священників, правників, робітників, селян), у т. ч. відомих громадсько-політичних і культурних діячів: Ю. Романчука, О. Барвінського, К. Левицького, Л. Цегельського, Є. Петрушевича, В. Стефаніка, С. Дністрянського, І. Горбачевського та ін. Крім того, Український Національний Союз (УНС) у Києві за взаємною згодою з УНРадою обрав до її складу трьох колишніх членів Центральної ради: В. Прокоповича (міністр освіти УНР), В. Чехівського (голова Українського

військово-революційного комітету в Києві), М. Корчинського (колишнього заступника губернського комісара Галичини і Буковини)²⁴.

На засіданні з промовою виступив Є. Петрушевич, опісля заслухано два політичні реферати: С. Барана від Народного Комітету УНДП і Є. Левицького від УПР. Головною думкою обох рефератів було питання про те, до якого власне союзу має увійти новоутворений державний організм із західноукраїнських земель. Це питання відкладалося до певного часу для вирішення в Національній Раді, тобто залишилися відкритим щодо того, з ким має об'єднатися майбутня Західноукраїнська держава. Не вказувалося поки що негайної злуки з Наддніпрянською Україною, за яку виступали соціал-демократи. Сталося це тому, що УНС прислав вістку про підготовку гетьманом злуки на основі федерації з майбутньою небільшовицькою Росією, а зрештою також негативне ставлення УНРади до залежності гетьмана від німецької окупаційної влади²⁵. Перемогла думка УПР поки що не приєднуватися до Наддніпрянщини.

Крім статуту, УНРада вирішила: 1) всі українські землі під управою Австро-Угорщини становлять одну етнографічну цілісність; 2) тепер вони представляють окрему Українську державу; 3) всі національні меншості мають вислати до УНРади своїх представників; 4) УНРада найближчим часом прийме конституцію нової держави; 5) на мирній конференції український народ представлятимуть його власні делегати; 6) австрійська влада не має права виступати від імені незалежної Української держави.²⁶

19 жовтня 1918 р. з'їзд мужів довір'я перетворився у велике народне віче, назване згодом М. Ганкевичем "Національними зборами українців", а К. Левицьким – "Всенародними Національними Зборами у Львові"²⁷.

На зборах виступив Є. Петрушевич, який поінформував присутніх про рішення УНРади, зачитав Статут і Постанову, урочисто проголосив утворення Української держави. "Всі повставали з місць і з тисяч грудей залунала могутня пісня "Вже воскресла Україна", – повідомляло про цю історичну подію "Діло"²⁸.

Перед присутніми виступив С. Баран з відчитом окремих пунктів рішення УНРади, які учасники зборів вітали гучними оплесками та вигуками: "Слава!".

Під кінець з'їзду М. Ганкевич від імені української соціал-демократії відчитав резолюцію про об'єднання всіх українських земель по обидва боки Збруча в одну самостійну Українську республіку, стимулюючи таким чином соборницьку течію серед українського громадянства. Він також торкнувся соціальних і національних прав національних меншостей в Українській державі, закликав до мирного розв'язання спірних питань з поляками та іншими народами Східної Європи, зокрема, з Російською республікою²⁹.

Між українським громадянством почав вимальовуватися поділ на прихильників платформи УНРади і прихильників проголошення об'єднання. До першої групи належали провідники національно-демократичної та радикальної партій; до другої – частина національних демократів і радикалів, соціальна демократія, студентство та Січові стрільці.³⁰ В. Старосольський зазначав, що "настрій стрілецьтва був бунтарським, адже всі були за з'єднання з Великою Україною". Рішення з такою вимогою приймали сотні зборів і відсилалися до УНРади³¹. Чому, власне, за негайне об'єднання західноукраїнських земель до Української Держави ви-

ступали головним чином соціалісти і студентська молодь. Зрозуміло, що одним із вирішальних моментів у цьому відіграла підготовка соціалістичними партіями Наддніпрянщини повстання проти гетьмана, тому галицькі соціалісти так твердо обстоювали негайну злуку. Проте абсолютна пасивність багатьох українських політиків означала, що платформа прихильників об'єднання не стала основою політичної акції. Очевидно, що більшість галицьких політиків, знаючи про підготовку антигетьманського повстання воліла вичекати і не зв'язуватися поки що з чимось невідомим. Тим більше, виходячи зі своєї австрійської орієнтації, вони мали більше довір'я майбутньої Західноукраїнської держави як союзної частини Австрії, ніж до непевного становища на Східній Україні.

Того ж дня, 19 жовтня, відбулося перше засідання УНРади, на якому Є. Петрушевича обрано президентом Ради і утворено виконавчі органи – делегатури: 1) загальна виконавча на чолі з Є. Петрушевичем; 2) галицька під орудою К. Левицького; 3) буковинська під проводом О. Поповича.

Виконавча делегатура (представництво) займалася питанням організації української держави і представляла її перед австрійським урядом і народами монархії. Галицька й буковинська – вели справу в краях за вказівками виконавчої делегації. Обрана Президія УНРади керувала засіданнями Ради і представляла її у період між сесіями. Всі ці органи негайно почали працювати³².

Апогеєм проголошення української державності стали багатотисячні Народні збори 20 жовтня 1918 р. українського населення Львова та краю, на яких виступив голова Народного Комітету УНДП К. Левицький від імені більшості УНРади. Він оприлюднив ухвали УНРади про утворення Української держави, повністю змінили в життя українського народу, зазначивши: "... Наші закордонні брати організують українське життя на своїх землях, а ми на своїх. Як і коли ми злучимося в одну державу, це покаже будучність"³³. Від імені опозиції виступив С. Вітик, який оприлюднив другий напрям – соборницький, тобто приєднання західноукраїнських земель до Української держави. "Яке то було боляче в таку торжественну хвилину! – згадував Д. Паліїв. – Офіційна політика нації спочивала безпечелічно в руках людей австрійської орієнтації. Тому і дальша наша політика пішла по тій лінії"³⁴.

Відразу по Конституанті всі відповідальні політики на чолі з президентом УНРади Є. Петрушевичем виїхали до Відня. Вони були переконані, що утворення Західноукраїнської Держави відбудеться мирним шляхом, декретом віденської влади. У Львові залишилася делегація УНРади на чолі з К. Левицьким, який тоді був провідником опозиції проти більшості Петрушевича. "Це свідчило, – згадував М. Чубатий, – що політичний провід Західної України не орієнтувався в дійсній ситуації, що Австро-Угорщина – це вже труп і планована федерація не буде утворена. Поза пануючими німцями та мадярами ніхто її вже не хотів. Стало певним, що не декрет цісаря буде вирішувати про Західноукраїнську Державу, а військова сила"³⁵.

Виконавча делегатура узаконилася 25 жовтня 1918 р. під керівництвом Є. Петрушевича. Вона нотифікувала утворення Української держави прем'єр-міністрові М. Гуссару, який прийняв це офіційне повідомлення до відома. Галицька делегатура уконституювалася у Львові 27 жовтня 1918 р. під проводом К. Левицького, а буковинська – у Чернівцях 29 жовтня 1918 р. на чолі з О. Поповичем.

Організовувалася українська влада надто повільно, тоді, як міжнародні події прискорювали розпад Габсбурзької монархії і вимагали від народів, що залишалися на її руїнах, швидких дій. Тим більше, що у ноті держсекретаря США Лянсінга від 18 жовтня, оголошеній урядом Австрії 21 жовтня 1918 р., чітко говорилося, що автономний розвиток народів Австро-Угорщини є недостатнім. По суті президент Вільсон від імені Антанти віддав даліше існування монархії в руки чехословаків, південних слов'ян і поляків, які задовільнялися тепер тільки незалежними національними державами, розривали відносини з Австрією, прискорюючи її розпад.

У такий грізний для держави момент австрійський уряд злегковажив оголошення американської ноти. 22 жовтня 1918 р. прем'єр-міністр М. Гуссарек заявив, що до тих пір, поки перебудова Австрії не буде проведена законним шляхом на основі цісарського маніфесту від 16 жовтня 1918 р., доти залишаються в силі всі дотеперішні державні установи. «Цей останній апель президента міністрів в австрійському парламенті, – згадував згодом К. Левицький, – був голосом вопіючого в пустині, бо у відновлення давньої Австрії майже ніхто вже не хотів вірити». Ні один народ в Австрії вже не рахувався з останньою заявою М. Гуссарека, крім українців.

Президія УПР, що була одночасно президією УНРади, а в поширеному складі (Є. Левицький, Л. Бачинський, Т. Окуневський, В. Бачинський, К. Трильовський, М. Василько, А. Лукашевич, К. Левицький, С. Голубович, І. Горбачевський та ін.) виконуючою делегацією Ради, всупереч здоровому політичному розсудку, далі проводила переговори з австрійським урядом у справі переобрання адміністративної влади у Східній Галичині. Крім того, УНРада вимагала передачі у її підпорядкування українського війська у складі австро-угорської армії, негайного його відкликання з фронту до краю.

Українці домовилися що призначена на посаду цісарського намісника Східної Галичини українця, який керуватиме адміністрацією краю і в порозумінні з УНРадою здійснить нову організацію державної влади. Цим Українська парламентна репрезентація задовільнилася і чекала 25 жовтня 1918 р. на відповідь прем'єр-міністра, що був на аудієнції у цісаря³⁶.

Проте того дня уряд М. Гуссарека пішов у відставку, звільнивши місце ліквідаційному кабінетові професора Лямаша. Його завданням було ліквідувати стару Австрію і передання правління урядам національних держав, утворених на її території. Президію УПР запевнено у здійсненні всіх її бажань. Однак на рішучу вимогу парламентарів про передачу краю під керівництво УНРади було заявлено, що ця справа мала розглядатися тільки з 1 листопада 1918 р. на засіданні австрійського уряду.

Австрія не відмовилася від свого ставлення щодо українців, бо тримала в уряді Лямаша для Галичини польського міністра Галецького, який повернувся зі Східної Галичини, де урядово маніфестував польський характер краю. Зрозуміло, що від такого ліквідаційного кабінету українці не могли очікувати ніякої користі. Австрійська влада чекала розгортання подальших подій у Галичині.

На першому засіданні 31 жовтня уряд Лямаша підтвердив свою готовність вести переговори про невирішені питання у Галичині з представниками польських політичних кіл, оскільки адміністрація краю знаходилася в їх руках. Уряд, начебто йдучи назустріч бажанням українців і признаючи їхнє рівне право на утворення

самостійного державного організму, заявляв, що польська влада не поширюватиметься на українські області, кордони яких будуть встановлені на основі польсько-українського порозуміння або мирним договором.

На другому засіданні того ж дня вирішено доручити намісників в усіх українських областях Східної Галичини призначити у староства і повітові фінансові інституції урядовців-українців за погодженням з УНРадою. “Читаєш ці рішення Ради міністрів і питаєш, – писав М. Лозинський, – де були тоді голови тих міністрів”³⁷.

Цілком зрозуміло, що такі рішення австрійського уряду нічого українцям не давали. Адже, як могла польська влада не поширювати свою діяльність на українські області, коли не означено кордонів між польськими та українськими областями. Проте було зрозуміло, що поляки отримують дійсну владу, а українцям призначається тільки “академічне”, тобто ніяке право. Друге рішення взагалі виглядало абсурдним. Для втілення в життя тих рішень щодо українців, намісникові потрібна була австрійська влада у Галичині, а не польська. Ці резолюції не мали для українців жодної політичної вартості, вони повністю розходилися з ухвалами УНРади щодо здійснення української державності³⁸.

Проаналізувавши складну політичну ситуацію в державі, безвихідь у ній австрійської влади, УНРада у Відні ухвалила рішення зайняти керівництво українськими областями краю, нав’язати взаємини з іншими Національними Радами для погодження спільних питань і у справах укладення миру, самостійно вести мирні переговори, офіційно повідомити про своє уконституювання Українській державі та іншим державам³⁹.

Не дочекавшись вказівки з Відня, галицька делегатура УНРади 27 жовтня 1918 р. під проводом К. Левицького зібралася на перше конституюєче засідання, на якому прийнято важливе рішення – перейняти адміністрацію у Східній Галичині та почати організацію української влади на місцях. Органами самоуправління в державі мали стати громадські та повітові ради, які обиралися населенням. Вони мали взяти адміністративну владу на місцях і забезпечити всю повноту прав громадян. До цієї праці мали залучатися всі українські громадсько-політичні, культурно-освітні та економічні організації, замість польсько-австрійських створювалися органи української місцевої державної влади. Для успішного проведення адміністративної організації 1 листопада скликалася нарада повітових організаторів, а 6 листопада заплановано провести у всіх повітах організаційні збори, тобто вибори повітових, містечкових і сільських органів адміністрації та самоуправління⁴⁰.

Рішенням Львівської делегатури від 29 жовтня 1918 р. утворено Український харчовий уряд під орудою С. Федака, який взяв на себе всі повноваження колишнього Крайового господарського уряду і відтепер займався всіма продовольчими проблемами краю⁴¹.

Проголошення у Галичині Української держави викликали серед поляків паніку, відповідно й опір. Як вже зазначалося, польський уряд (йдеться про Регенційну Раду) готувався до зайняття влади у Галичині, з чим зрештою звертався до Міністерства закордонних справ Австрії з домаганням утворити міжнародну комісію, щоб передати владу та польське військо Польській державі. Польська

громадськість, не сподіваючись на австро-польську розв'язку проблеми та, спираючись на програму президента США В. Вільсона, почала активно виступати у цілому краю, особливо у Львові, за приєднання всієї Галичини до Польщі.

З цією метою 28 жовтня 1918 р. у Кракові, на нараді польських парламентарних послів (соціалісти, людовці та вшеполяки), утворено Польську Ліквідаційну Комісію, яку становили 23 польські послы. Комісія обрала виконавчий комітет (Дашинський, Вітос, Тергіль і Скарбек), оголосила, всупереч українцям, про перебрання влади від австрійської адміністрації Галичини⁴². Утворення УНРади у Львові було повністю проігноровано Польською Ліквідаційною Комісією. Комітетом ухвалено також резолюцію, що доручала Ліквідаційній Комісії провести передислокацію з Королівства польських військ до Галичини у її розпорядження⁴³.

Захоплення влади у Галичині польський уряд у Варшаві призначив на 1 листопада 1918 р. Про це свідчив наказ начальника Головного Польського штабу Т. Розвадовського до генерала Лямезана у Львові. У випадку конфлікту українське військо негайно роззброїти, присікати кожний виступ, проступки карати безоглядно, забезпечити повноцінне функціонування державних установ, за саботаж і грабунки – розстрілювати⁴⁴.

Тим більше, що у всіх містах Східної Галичини стояли австрійські військові гарнізони, в особовому складі яких переважали вояки і старшини поляків, діяли нелегальний польський Начальний комітет, воєнні команди в округах, різні військові та парамілітарні організації.

Польське керівництво у Львові, знаючи про наміри українців зайняти місто, постійно проводило наради з представниками польської адміністрації та військових сил з метою взяти владу у свої руки⁴⁵.

До Львова 30-31 жовтня 1918 р. прибули Міністр варшавського уряду С. Гломбінський і член президії Польської Ліквідаційної Комісії В. Вітос, які після зустрічі з намісником К. Гуйном, були впевнені у зайнятті влади поляками та повному контролі австрійцями влади у Львові. Польські політики навіть у той момент серйозно не сприймали підготовку українців до взяття влади.

30 жовтня 1918 р. намісник Галичини Гуйн видав обіжник, в якому згадав про цісарський маніфест від 16 жовтня про приєднання польських етнографічних земель до Польської держави, і про те що, українцям дозволено творити власний державний організм, нагадав чиновникам про їхнє підпорядкування центральному австрійському урядові, застерігав перед нерозважливими кроками і закликав до збереження ладу та спокою⁴⁶.

“За збіжжя українського селянина, – наголошувало “Діло”, – польські краєві власті хочуть від Відня дістати згоду на прилучення Східної Галичини до Польщі”⁴⁷. Цілком закономірно, що проти таких дій Ліквідаційної Комісії виступила УНРада. На засіданні 30 жовтня ухвалено протизаконними всі рішення Польської Ліквідаційної Комісії, їх не виконувати та чинити їм опір. Громадянам Української держави без різниці національності та віросповідання забезпечувалася повна рівноправність. Того ж дня вона визнала Легіон УСС основною військовою силою Української держави і просила австрійське верховне командування перевести українські полки до краю. На жаль, австрійці не тільки не хотіли, але й не спробували виконати такого прагнення українців⁴⁸.

Український політиком добре розумів всю складність і важливість завдань, які стояли перед ним, що з метою взяття влади у Східній Галичині. С. Баран у статті “Відень чи Київ?” констатував, що “перші рішення УНРади, перша основа нашого державно-правового устрою і перших конституційних підстав стали однаке на половині дороги. Передовсім не сказано нічого про повну суверенність і незалежність нового державного твору і тим самим не означено зовсім його державно-правової будучности”. Зрозуміло, що українські галицькі політики такою заявою одного з чільних діячів хотіли мати для себе певний простір у своїй політичній діяльності. По-перше, ще існувала Австро-Угорська монархія зі значним воєнним потенціалом; по-друге, війна не закінчена; по-третє, значний налагоджений адміністративний польський апарат з чисельними збройними формуваннями, не збирався виконувати жодних наказів і розпоряджень австрійської влади.

Звичайно, що тільки сила української державної влади могла протистояти полякам. На жаль, у такий відповідальний момент, галицько-буковинському політичному проводові без відповідних кваліфікованих кадрів, тим більше, не маючи певної кількості війська, важко було відстоювати свої позиції.

Українські політики чомусь постійно вважали, що їхня організаційна праця може бути придушена польськими властями “ в ім’я Австрії”⁴⁹. – Настрої окремих українських політиків, звісно, були проавстрійськими. М. Лозинський наводить такий факт, що на одному засіданні у жовтні 1918 р., коли вже австрійська держава практично розвалювалася, серед українців, особливо малочисленного офіцерського складу, все ще переважала ідея австрійської державності. Це підтверджують спогади Л. Цегельського, який прибувши з Відня 31 жовтня, запевняв львівську делегацію УНРади про українську позицію уряду надіслання наказу наміснику К. Гуйну про передачу влади Українській Національній Раді⁵⁰.

Українці не повністю і не завжди вірили таким інформаціям. Перед тим, ще із середини вересня 1918 р. вони почали створювати свої військові організації. Тоді ж у Львові було засновано Центральний Військовий комітет, до складу якого увійшли поручник І. Рудницький, четар Караван, хорунжі Ватран і Баранник. Мета ЦВК – пропаганда українського питання та організація українців-вояків з різних формацій австрійської армії під своїм керівництвом однієї таємної військової сили на випадок упадку Австро-Угорської монархії для оборони українських земель⁵¹. Для підтримки зв’язків з таємною Українською військовою організацією (тобто ЦВК) Народний Комітет УНДП утворив комісію (І. Кивелюк, В. Охримович, С. Томашівський, С. Баран, В. Панейко, М. Лозинський, О. Назарук) для політичного керівництва військовиками у випадку розвалу імперії та переобрання влади у краю.

Активна робота Військового Комітету розпочалася з середини жовтня 1918 р. з влиттям до його складу кількох старшин (Г. Мартинця, В. Полянського, Д. Палієва та ін.), а також з розвитком міжнародних подій та ситуацією в краю. На 25 жовтня 1918 р. кількість українських вояків складала 2 400 осіб. Польські військовики, зокрема, Ч. Мончинський, як зазначав О. Кузьма, “означає кількість тодішніх українських бойових сил у Львові фантастичним числом – 12 000 людей”⁵². Такої кількості українського війська тоді не могло бути, навіть якщо взяти до уваги кількості українців-вояків, розкиданих по різних малих відділах, командах і військових

закладах. Звичайно, що були окремі військові частини у Перемишлі, Станиславові, Ярославі, Коломиї, Золочеві, де українці становили більшість. Українські Січові Стрільці були головною ударною силою, але австрійські власті, боячись їхньої потужної сили, та й, зрештою, йдучи назустріч полякам, відсунули їх далеко від Львова, і зосередили тут власне антиукраїнські сили – німецький штурмовий кур'єн із Граца та угорський полк⁵³.

Українці, через недалекоглядність своєї політики, не змогли реалізувати ідею державності. Взяття влади українським галицько-буковинським політичним проводом 1 листопада 1918 р. зовсім не означало його перемоги.

Під загальним кличем об'єднання та організації українських народних мас політичний провід не довів їх до кінцевої мети – незалежності та соборності, витрачаючи час на переговори з австрійським урядом, даючи таким чином змогу полякам для своєї дискредитації перед іншими народами Австрії як її прихильників, втрачаючи свою національну особливість на міжнародній арені, що згодом виявилось однією з причин поразки у подальших діях галицько-буковинського політичного проводу.

Через три тижні після Листопадового Чину Львовом оволоділи поляки, а становлення української державності відтягнулося надовго, до того часу, поки українське питання знову не стало об'єктом міжнародної політики. Його вирішення відбулося тільки у серпні 1991 року.

¹ Лозинський М. Галичина в роки 1918–1920. – Львів, 1922. – С. 24.

² Там само.

³ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 82.

⁴ Цегельський Л. Від легенд до правди. – Філадельфія, 1960. – С. 25–26.

⁵ Західно-Українська Народна Республіка. Вказана праця. – С. 81.

⁶ Там само.

⁷ Лозинський М. Вказана праця. – С. 25.

⁸ Тицик Б. Цит. пр. – С. 127.

⁹ Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ століття. – К., 1993. – С. 174.

¹⁰ Західно-Українська Народна Республіка. Вказана праця. – С. 83.

¹¹ Там само. – С. 86.

¹² Тицик Б. Вказана праця. – С. 128.

¹³ Відродження. – Київ, 1918. – 18 жовтня.

¹⁴ Holzer J., Molenda J. Polska w pierwszej wojnie światowej. – Warszawa, 1967. – S. 307.

¹⁵ Діло. – 1918. – 15 жовтня.

¹⁶ Левицький К. Розпад Австрії і українська справа (Політичні спомини з 1918 р.). // Воля. – Відень, 1920. – Т. 3. № 1. – 3 лип.; № 2. – 10 лип.

¹⁷ Діло. – 1918. – 19 жовтня.

¹⁸ Макарчук С. Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР. – Львів, 1997. – С. 41.

¹⁹ Діло. – 1918. – 19 жовтня.

²⁰ Тицик Б. Цит. пр. – С. 130.

²¹ Лозинський М. Вказана праця. – С. 29.

²² Діло. 1918. – 20 жовтня.

²³ Діло. 1918. – 30 жовтня.

²⁴ Діло. 1918. – 20 жовтня.

²⁵ Кузьма О. Листопадові дні. – Львів, 2003. – С. 29.

- ²⁶ Діло. – 1918. – 20 жовтня.
- ²⁷ *Левицький К.* Великий зрив. До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів. – Львів, 1031. – С. 114.
- ²⁸ Діло. – 1918. – 22 жовтня.
- ²⁹ *Кузьма О.* Вказана праця. – С. 31.
- ³⁰ *Лозинський М.* Вказана праця. – С. 31.
- ³¹ *Макарчук С.А.* Вказана праця. – С. 43.
- ³² *Тищик Б.* Вказана праця. – С. 134.
- ³³ *Кузьма О.* Вказана праця. – С. 32.
- ³⁴ Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету виконавців Листопадового Чину. – Київ, 1993. – С. 16–17.
- ³⁵ Там само. – С. 178.
- ³⁶ *Левицький К.* Розпад Австрії і українська справа // Воля. – Відень, 1920. – Т. 3. – № 1. – 3 лип.; № 2. – 10 лип.
- ³⁷ *Лозинський М.* Вказана праця. – С. 34–35.
- ³⁸ *Гуцуляк М.* Вказана праця. – С. 52–53.
- ³⁹ Українське слово. – 1918. – 29 жовтня.
- ⁴⁰ Діло. – 1918. – 29 жовтня.
- ⁴¹ *Кузьма О.* Вказана праця. – С. 36.
- ⁴² *Литвин М.* Український та польський істеблшмент у період “Великої війни і національно-демократичних революцій (1914–1918 рр.) / Україна–Польща: історія і сучасність. Ч. 1. – Київ, 2003. – С. 169–170.
- ⁴³ Діло. – 1918. – 30 жовтня.
- ⁴⁴ *Лозинський М.* Вказана праця. – С. 37.
- ⁴⁵ *Тищик Б.* Вказана праця. – С. 141.
- ⁴⁶ *Кузьма О.* Вказана праця. – С. 39.
- ⁴⁷ Діло. – 1918. – 30 жовтня.
- ⁴⁸ *Кузьма О.* Вказана праця. – С. 38.
- ⁴⁹ *Лозинський М.* Вказана праця. – С. 38.
- ⁵⁰ *Макарчук С.А.* Вказана праця. – С. 45.
- ⁵¹ *Кузьма О.* Вказана праця. – С. 41.
- ⁵² Там само. – С. 43.
- ⁵³ *Макарчук С.* Вказана праця. – С. 48.

Orest Mazur. GALICIAN POLITICIANS ON THE EVE OF THE NOVEMBER UPRISING

The article characterizes the socio-political situation in Galicia on the eve of the November Uprising of 1918. It analyzes the internal and external factors that fostered the establishment of the Ukrainian statehood on the Western Ukrainian lands. The author defines the attitude of the Ukrainian and Polish political parties towards the idea of the dissolution of the Austro-Hungarian Empire.

Key words: *the ZUNR, political parties, the Ukrainian National Council, the Polish Liquidation Committee.*